

Heder

Ungdomars förhandling kring ett laddat begrepp

Av ANNA VOGEL

Abstract

Vogel, Anna, anna.vogel@su.se, Associate professor, Department of Swedish Language and Multilingualism, Stockholm University: “Honour. Youths’ negotiation regarding a loaded concept”. *Språk och stil* NF 34, 2024, pp. 210–242.

Honour-related violence and oppression are based on strongly patriarchal notions and carried out collectively (e.g. by a family) to preserve or reinstate honour that has been questioned or insulted. The purpose of this study is to explore how youths who live in a community where honour norms are present but have not necessarily experienced honour-related violence and oppression themselves, negotiate the concept of honour. The article belongs to linguistic interaction studies focusing on negotiation of concepts and is based on focus group interviews with 14 youths. The conclusion is that youths agree upon certain commands (such as to defend one’s family) and constraints (such as to not have a boyfriend/girlfriend). However, the youths disagree about how honour is linked to gender (regarding how severely girls and boys are disciplined), religion, and tradition. It is argued that this new knowledge on how youths negotiate and understand the concept of honour provides a valuable key to understanding the rationalities and logics behind the community’s upholding or questioning traditions.

Keywords: linguistics, interaction, negotiation, concept, systemic-functional grammar, honour, youths.

Fem ungdomar och jag har stämt möte i ett grupprum. Vi stänger dörren och även om vi fortfarande kan höra spring och skratt utifrån dämpas larmet. Nu har jag varit på högstadieskolan i fyra dagar och deltagit i Kärleken är fri – Skolveckan, som syftar till att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck och stärka barns rättigheter. Jag säger: »Kärleken är fri handlar mycket om det man brukar kalla för hedersrelaterat våld och förtryck. Vad känner du till om heder? Berätta.» Svaren jag får förbryllar mig. Ungdomarna är mer positivt inställda till hederskoden än jag hade förväntat mig. I denna artikel redogör jag språkvetenskapligt för begreppet heder och dess komplexitet, så som den framträder i grupprummet.

<https://doi.org/10.61965/sos.v34i.34501>

Språk och stil: Tidskrift för svensk språkforskning, NF 34, 2024. ISSN: 1101-1165 E-ISSN: 2002-4010

Uppmärksamheten kring heder i Sverige uppstår efter att två kvinnor, Pela och Fadime, mördas i en hederskontext runt millennieskiftet. Socialstyrelsen (2023) skriver att hedersrelaterat våld och förtryck har sin grund i maktobalansen mellan män och kvinnor i samhället. Våldet och förtrycket uppstår för att bevara eller återupprätta en persons eller en familjs, släkts eller annan grups heder. Hedern ses som beroende av individers handlande, som hur kvinnliga familjemedlemmar betar sig (till exempel att de inte har sex före äktenskapet). Våldet och förtrycket är kollektivt förankrat och riktar sig främst mot flickor och kvinnor, men även mot pojkar och män.

Min undersöknings syfte är att studera hur ungdomar, som bor i ett samhälle där hedersnormer är närvarande, men som inte nödvändigtvis har egna erfarenheter av hedersrelaterat våld och förtryck, förhandlar om begreppet heder. Undersökningen ansluter till det språkvetenskapliga forskningsfältet interaktion, mer specifikt interaktion där förhandling om begrepp sker. Till skillnad från de samtalsanalytiska metoder som dominerar inom fältet utför jag dock systemisk-funktionella analyser. Min undersökning har också beröringspunkter med diskursanalytiskt inriktad forskning som undersöker hur deltagare i interaktion positionerar sig i förhållande till olika begrepp och fenomen.

Med begrepp avser jag den lexikala enheten (själva ordet) heder. Det jag vill komma åt är hur ungdomarna skapar och återskapar mening när de förhandlar fram en situerad betydelse som också aktualiserar de relaterade situationsöverskridande praktiker som de deltar i utanför samtalen.

1 Tidigare forskning

För undersökningen är tidigare forskning dels om interaktion, dels om heder relevant. Jag inleder med några nyckelreferenser vad gäller interaktion, och går därefter över till studier om heder.

1.1 Studier av interaktion där förhandling om begrepp sker

Från ett stort forskningsfält, nämligen interaktion där förhandling om begrepp sker, väljer jag att lyfta fram ett par centrala referenser: Wirdenäs (2002) behandlar i sin avhandling ungdomars argumentation eller förhandling angående musik. Författaren undersöker förhandlingen med metoden *conversation analysis*. Resultaten visar att ungdomarna i vissa fall tonar ned sina antaganden

genom att modifiera dem med uttryck som *kan vara* (s. 80) samt att villkorsargumentation är vanlig, där uttryck som *om* kan ingå (s. 147–148). Adelswärd och Sachs (1998) studerar interaktioner där vårdpersonal och patienter talar om begreppet risk. Deras resultat visar att patienternas uppfattning av risk influeras av ifall de upplever sig kunna påverka sin framtida hälsa eller inte. Den vardagliga värld som patienten tar med sig in på arenan spelar alltså roll för hur risken uppfattas. Som nämnts har min undersökning även beröringspunkter med diskursanalytiskt inriktad forskning. Här ingår Bauer m.fl. 2023; se avsnitt 1.2.2.

1.2 Forskning om heder

Den nordiska forskningen kring heder är tvärdisciplinär med företrädare från olika fält. Relevanta för min undersökning är studier inom språkvetenskap, pedagogik, didaktik och statsvetenskap (t.ex. Bauer m.fl. 2023), socialt arbete, sociologi och genusvetenskap (t.ex. Baianstovu m.fl. 2019), etnologi (t.ex. Karlsson Minganti 2007), ekonomisk historia (de los Reyes 2003), religionsvetenskap (Svensson 2021) och socialpsykologi (Persson 2003).

1.2.1 Heder på svenska och andra språk

Raattamaa Visén och Vogel (2024) undersöker hur svenskämnet didaktiskt närmar sig det komplexa ämnet heder då elever på en högstadieskola får ställa frågor till en författare. Analysen av elevfrågorna tyder på att eleverna förstår författarens position som utsatt för hedersförtryck men att de samtidigt ifrågasätter vissa val hon gjorde i och med att hon skrev om sina erfarenheter.

De första internationella studierna om heder utfördes av européer som gjorde fältarbete på landsbygden runt Medelhavet, där Bourdieu (1966) märks. På grund av denna koppling till Medelhavet, vilken senare ifrågasatts (t.ex. Kamali 2004), tar flera studier upp motsvarade ord för *heder* i språk som talas där. Exempelvis beskriver Cinthio och Ouis (2021) arabiska *sharaf* och *'ard* som förbundna med varandra då kyskhetskapitalet är en del av den sociala statusen. De påpekar att dubbla begrepp också finns i persiska, kurdiska och turkiska, där man talar om *namus* istället för *'ard*.

Rexvid och Schlytter (2012) undersöker hur unga män i åldern 16–25 med invandrarbakgrund och med rötter i en hederskontext, vilka deltar i ett projekt med mål att förändra attityder kring heder, förstår begreppet heder. Deras resultat visar att ungdomarna ser heder som bestående av en positiv del, som

handlar om respekt, godhet och stolthet. Denna del har kopplingar till det arabiska ordet *sharaf*, som står för den övergripande familjehedern. Vidare finns en negativ del, som gäller kvinnors fertilitet, med kopplingar till det arabiska ordet *'ard* som snarare betecknar kvinnans kyskheter (s. 23–26). Efter hand som projektet fortskrider förändras de unga männens attityd delvis, så att de börjar se hederskontextens kontroll av kvinnor som något mer negativ (s. 30–31).

1.2.2 Heder och kön

Milles m.fl. (2018) undersöker i en enkätstudie språkplaneringsinitiativet då det äldre ordet *mödomshinna* mönstras ut till förmån för *slidkrans*. De rapporterar att nästan 90 % av de anställda vid Stockholms ungdomsmottagningar använder det nya ordet och att många av ungdomarna som besöker mottagningarna känner till det. Vårdpersonal har i enkätens frisvarsutrymme uppgett att unga kvinnor, ofta från en hederskultur, med utländsk bakgrund, annan kultur eller religion, kan söka vård för att de är oroliga för att deras »mödomshinna» har spruckit (Milles m.fl. 2018 s. 304).

Det tvärdisciplinära forskningsfältet är överens om att det hedersrelaterade våldet och förtrycket har sin grund i den strukturella maktobalansen mellan män och kvinnor i samhället. Men enligt Carbin (2010) har hedersvåldsdebatten »som få andra frågor under det senaste årtiondet engagerat, mobiliserat och splittrat svenska feminister verksamma inom såväl akademi som offentlig jämställdhetspolitik» (s. 87). Hon urskiljer en könsmaktsbaserad diskurs (s. 94) som ser mäns våld mot kvinnor som det sätt på vilket hedersvåld bör förstås. de los Reyes (2003) menar att det som benämns hedersrelaterat våld och förtryck är en följd av patriarkala strukturer och istället bör benämnas *våld och förtryck inom starkt patriarkala strukturer*. Denna könsmaktsbaserade diskurs samspelar med ett postkolonialt feministiskt perspektiv, som belyser rasism och koloniala förståelser av »vi och dom» som inverkar på hur själva hedersproblematiken kan begripliggöras. de los Reyes adderar även ett intersektionellt perspektiv, som syftar till att studera maktordningar som kön, klass, och ras/etnicitet. Hon menar att när kultur och värderingar används som förklaring till hedersrelaterat våld blir detta exempel på en rasistisk praktik och en kulturalisering av våld. Liknande kritik förs fram av Kamali (2004) och Bauer m.fl. (2023).

Bauer m.fl. (2023) undersöker i en diskursanalytisk, intersektionell studie hur jämlikhet mellan könen förhandlas i relation till migranternas integration i Sverige. Materialet är insamlat på lektioner i samhällsorientering för nyanlända. Resultatet visar att det finns en tydlig tendens att migranterna ses som en risk för att de ska

tatet visar att det impliceras att hedersrelaterat våld och förtryck är ett utländskt fenomen som kommit till Sverige med företrädesvis arabisk invandring. Författarna är kritiska mot denna praktik, som de menar är en del av en svensk offentlig diskurs där våld i nära relationer som utförs av muslimer eller migranter betecknas som heder medan liknande brott som begås av svenska män kallas »familjedrama» (s. 13–14).

1.2.3 Heder och kultur, normer och krav

Till skillnad från de los Reyes (2003) framhåller Björktomta (2019) att begreppet heder (*honour*) kan vara användbart för att särskilja hedersvåld från annat våld i nära relationer. Enligt Björktomta kan heder tolkas som ett allmänt fenomen kopplat till ett grundläggande mänskligt behov att bli erkänd (s. 449). Även Staaf särskiljer våld med hedersmotiv från våld i nära relationer, även om överlappningar finns, och poängterar att hedersbegreppet är komplext (2021 s. 424). Även hon lyfter fram respekt då hon anför att diskussioner om hedersbegreppet handlar om människors krav på respekt och känsla av stolthet (s. 424–425).

Inom akademien yttras även mer explicit kritik mot den könsmaktsbaserade och postkoloniala feministiska diskursen genom att forskare uttrycker att begreppet kultur faktiskt bör vara en del av förståelsen kring heder. Ekström (2009) skriver att den tanke, som uttrycker att kvinnors rätt till individuell frihet är en omistlig del av ett rättvist fungerande samhälle, är ett förpliktande ställningstagande och att det finns exempel på skilda kulturmönster som bättre eller sämre förmår leva upp till kravet på kvinnligt självbestämmande och personlig integritet (s. 233).

1.2.4 Ett intersektionellt perspektiv

I de los Reyes 2003 efterföljd använder sig fler undersökningar av ett intersektionellt perspektiv, oberoende av om det sedan kombineras med ett postkolonialt feministiskt perspektiv eller inte. Kahlin (2008) berör, dock utan att nämna ordet *heder*, de angränsande ämnena rykten och rykteskultur. Hon undersöker utifrån *membership categorization analysis* och intersektionalitet hur ungdomar i Södertälje kategoriserar sig själva utifrån kön, etnicitet och generation. Ungdomarna tar avstånd från normer som innefattar ryktesspridning, även om de visar förståelse för att föräldrarna agerar i enlighet med normerna (s. 101).

Karlsson Minganti (2007) studerar hur unga kvinnor, som alla bor i Sverige och är del av en islamisk väckelserörelse, orienterar sig mellan olika värden.

Förutom kön utgår Karlsson Minganti i sin intersektionella analys från kategorierna religion och »ras»/etnicitet (s. 13). Karlsson Minganti drar slutsatsen att de unga kvinnorna lever ett liv där »både och» utmärker deras praktiker. De kan till exempel på samma gång utöva en mjuk, undergiven femininitet, där oskuldsnormen ses som något självvalt, och samtidigt vara tuffa och stridbara (s. 282).

Även Baianstovu m.fl. (2019) anlägger ett intersektionellt perspektiv. Författarna redovisar hur hedersnormer kan förekomma i familjer som ser sig som religiösa (islam, kristendom, judendom, buddism och hinduism). Bland de religiösa familjerna finns ibland krav på att en framtida partner ska tillhöra samma religion. Men hedersnormer kan också uppträda i familjer som inte ser sig som religiösa. (s. 402). Att heder så att säga frikopplas från religion stöds av Svensson (2021) som konstaterar att forskningen visar osäkerhet om kopplingen mellan hedersrelaterat våld och förtryck och religion i allmänhet (s. 16–17).

Ouis (2021) visar att det främst är muslimers syn på genusrelationer som har problematiserats i Sverige, medan andra religiösa traditioner, med lika starka normer på detta område, gått fria från kritisk debatt – homosexualitet fördöms till exempel av nästan alla religiösa traditioner (s. 45). I detta sammanhang kan även Perssons studie (2003) om frikyrkoungdomars sexualitet nämnas. Persson visar hur ungdomarna ser den traditionella sexuella ordningen där man ska vara oskuld tills man gifter sig som ett uttryck för Guds vilja. Denna oskuldsnorm har även beskrivits av Cinthio (2021). Hon skriver att ungdomar kan upprätthålla normen och agera lojalt med förväntningar utifrån en patriarkal tradition, samtidigt som de har korrekt information om exempelvis slidkransens anatomi (jfr Milles m.fl. 2018 ovan).

2 Undersökningens motivering

Utifrån forskningsgenomgången konstateras att nordiska språkvetenskapliga studier om heder begränsas till ett fåtal (Kahlin 2008, Milles m.fl. 2018 och Bauer m.fl. 2023). Baianstovu m.fl. (2019) beskriver hur personer som utsätts för sådant våld och förtryck inte nödvändigtvis använder termen *heder* (s. 39). Svensson (2021) påpekar att mycket av den forskning som sker om hedersrelaterat våld och förtryck fokuserar på konflikter, övergrepp och våld. Han efterlyser därför forskning om ungdomar som lever i sociala sammanhang där

oskulds- och kyskhetsnormer dominerar, ungdomar som kanske även delar dessa normer. Forskning om hur sådana ungdomar navigerar inom systemet vore, enligt Svensson, angelägen (s. 28). Hans efterlysning kan kopplas till Cinthio (2021) som menar att vi måste se ungdomarnas livssituation i sin helhet, förstå rationaliteten bakom att upprätthålla traditionerna och erkänna svårigheten att dra skarpa linjer kring den fria viljan (s. 390–391).

Begränsningen av nordiska språkvetenskapliga studier och det faktum att heder ibland kan verka närvarande under ytan om än utan att benämnas, berättigar en studie som fokuserar just begreppet heder.

Att samla material bland ungdomar i en geografisk hemvist där heder uppges förekomma är relevant eftersom ungdomar där kan tänkas ha en förförståelse av begreppet utifrån de situationsöverskridande praktiker som de deltar i. Att samla material bland ungdomar som inte själva nödvändigtvis har varit utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck motiveras utifrån Svenssons efterlysning (2021). Även Cinthios krav på ungdomars livssituation i sin helhet (2021) legitimerar detta, då en allmän fråga om heder har potential att fånga andra delar av begreppet än utsatthet, våld och förtryck.

3 Teoretiska antaganden

Jag inleder med ett avsnitt om mina teoretiska utgångspunkter vad gäller heder och går därefter in på min språksyn.

3.1 Heder

En av Bourdieus poänger är att hederskod står i motsättning till likvärdighetskod (1966 s. 228). Kamir (2019) utvecklar denna poäng och menar att hederskoden tilldelar människor värde utifrån prestation och uppförande, ett värde som kan förloras, till skillnad från likvärdighetskoden, grundad i FN:s deklaration om mänskliga rättigheter, där människor är likvärdiga, oberoende av uppförande, och att detta värde är medfött och inte kan förloras.

Medan Bourdieu (1966) avgränsar hederskoden till Medelhavet, argumenterar Kamir (2019) för att hederskoden har funnits över hela världen. Som ett exempel nämner hon det isländska samhället vid tiden för sagalitteraturens tillkomst (s. 22). Som stöd för hennes påstående om hederskultur i Norden kan Charpentier Ljungqvist 2005 anföras. Men Kamir (2019) hävdar att heders-

koden inte bara har funnits, utan fortfarande finns i hela världen, och då inte bara i familjer utan också i andra system som exempelvis sporten, militären och akademien. System som regleras av en hederskod har en hierarkisk, pyramidliknande uppbyggnad, och om en individ stiger uppåt måste en annan individ sjunka nedåt, och vice versa.

Jag anlägger samma perspektiv på heder som Kamir (2019), alltså att två koder, hederskod och likvärdighetskod, kan dominera en praktik och att hederskod och likvärdighetskod finns på många platser i samtiden. Som jag läser Kamir kan individer röra sig mellan olika praktiker som regleras av olika koder, för ungdomars del mellan exempelvis skolan, idrottsklubben och släkten. Jag är särskilt intresserad av hur denna rörlighet syns i ungdomars förhandling om heder. Jag vill betona att min förståelse av heder, där jag utgår från de två koderna, är analytisk och teoretisk, och att jag på inget sätt förringar det våld eller det förtryck som individer i en hederskontext kan drabbas av.

3.2 Språk

Jag utgår från att språk, kommunikation och tänkande bygger på interaktion mellan individer, och mellan individer och kontexter, samt att språk skapas och återskapas genom språkande i situerade interaktioner men att dessa också är delar i situationsöverskridande praktiker. Vidare anser jag att de kommunikativt relevanta innebörderna (mening) skapas, återskapas och fullbordas i enskilda situationer (jfr Linell 2011 s. 13–14). När ett begrepp står i centrum för interaktionen ser jag interaktionen som en förhandling (jfr Adelswärd & Sachs 1998). Dessutom anser jag, i likhet med den systemisk-funktionella grammatiken, att betydelse och funktion är utgångspunkt, och att kontext och språkbruk är grunden för hela grammatiken, samt att grammatiken inte bara ger uttryck för utan också skapar betydelse (Holmberg & Karlsson 2006 s. 10). I min analys fokuserar jag på den interpersonella funktionen, dvs. hur yttranden organiseras i en viss struktur (Halliday & Matthiessen 2014). Jag utgår från fyra språkhandlingar med responsdrag (jfr Holmberg & Karlsson 2006 s. 36); se tablå 1.

Tablå 1. Språkhandlingar med förväntade och alternativa responsdrag (efter Holmberg & Karlsson 2006 s. 36).

		utspelsdragets talarroll:			
		givande		krävande	
utbyte:	information	påstående	bekräftelse	fråga	svar
			ifrågasättande		avstående
	varor och tjänster	erbjudande	accepterande	uppmaning	åtagande
			avvisande		vägran

Som visas i tablå 1 kan talaren ge information i form av ett påstående. Påståenden kan i sin tur bekräftas eller ifrågasättas. Talaren kan kräva information genom att ställa en fråga. Frågan kan få ett svar eller så avstår samtalspartnern från att ge svar. Talaren kan ge ett erbjudande om varor och tjänster, vilket kan accepteras eller avvisas. Slutligen kan talaren kräva varor och tjänster i form av en uppmaning, vilket kan resultera i responsen åtagande eller vägran.

Vidare analyserar jag modalitet utifrån de hjälpverb ungdomarna använder. Jag arbetar med fyra modalitetstyper: sannolikhet (t.ex. *kan*), vanlighet (t.ex. *brukar*), förpliktelse (t.ex. *bör*) och villighet (t.ex. *vill*). Varje modalitetstyp har en skala kopplad till sig där hjälpverb kan uttrycka låg grad (för förpliktelse exempelvis *kan*, *får*), medelhög grad (för förpliktelse *bör*) samt hög grad (för förpliktelse *ska*, *måste*, *behöver*) (Holmberg & Karlsson 2006 s. 58–67).

I metodavsnittet förtydligar jag kriterierna för hur jag analytiskt urskiljer språkhandlingar och modalitet.

4 Material

Materialet består av fokusgruppsintervjuer med ungdomar i årskurs 7–9. Intervjuerna spelades in med ljud på ungdomarnas skola i en mindre ort i Sverige 2021. Skolans kurator uppgav att bland skolans elever hade 76 procent utländsk bakgrund¹ och 10 procent var nyanlända. I mejlkommunikation uttryckte skolkurator och biträdande rektor att heder var en relevant fråga på skolan.

¹ SCB (2002) rekommenderar att uttrycket »utländsk bakgrund» används om personer som är utrikes födda eller som är inrikes födda med två utrikes födda föräldrar. Jag har dock ingen uppgift om det var på detta sätt som skolkuratoren använde uttrycket.

Eleverna fick information om undersökningen via lärare och kurator i förväg. Datainsamlingen skedde under temaveckan Kärleken är fri – Skolveckan, där Rädda Barnen stod för undervisningsmaterial i form av övningar. Kärleken är fri är ett samarbete mellan frivilligorganisationer och myndigheter i syfte att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck och stärka barns rättigheter. Under temaveckan genomfördes värderingsövningar i klassrummet, ledda av fritidsledare och personal från kommun och region, som polis, barnmorska och fältassistenter. Jag deltog i värderingsövningar, åt lunch med eleverna, och vistades i uppehållsrum och trapphallar hela veckan.

Vid fokusgruppsintervjuerna frågade jag: »Kärleken är fri handlar mycket om det man brukar kalla för hedersrelaterat våld och förtryck. Vad känner du till om heder? Berätta!» Jag ställde även en följdfråga (»Det här som du berättar om, var har du hört/läst/fått veta/sett etc. det?«), som dock inte fokuseras i artikeln.

I en av fokusgrupperna deltog fyra ungdomar och i de två andra grupperna deltog fem, vilket gav sammanlagt 14 ungdomar. Alla fick välja alias. Uttrycken *tjej* och *kille* förekom i materialet, och därför har jag använt dem i artikeln. Tio tjejer (med alias Nita, Passion, Alma, Elma, Vanessa, Emma, Ella A, Josefina, Zaidon och Ella S) och fyra killar (med alias Yahya, Isljam, Eri och Ahmed) medverkade. Beteckningen »I» i transkriptionerna står för intervjuaren (jag). Alla ungdomar lämnade skriftligt samtycke, och i de fall då ungdomarna var under 15 år lämnade även deras vårdnadshavare skriftligt samtycke. Studien har godkänts av Etikprövningsmyndigheten (2021-03120).

Transkriptionerna har normerats till svensk standardstavning. Kön är den kända kategori som varierar hos mina informanter, medan de har samma geografiska hemvist (den svenska kommunen) och tillhör samma åldersgrupp (högstadiungdomar). Jag saknar uppgifter om religion, eventuell migrantbakgrund, om familjen lever enligt hederskod och eventuell egen exponering för hedersrelaterat våld eller förtryck. Mitt motiv för att *inte* fråga om detta var att jag ville ta reda på hur ungdomar i ett område där heder enligt uppgift förekommer ser på begreppet i största allmänhet, då jag antar att man kan ha förståelse för heder även utan egen erfarenhet eller en specifik bakgrund – och att det var just denna förståelse jag ville åt. Min position som vit, högutbildad kvinna, från kristen bakgrund, tillika höginkomsttagare från huvudstaden, som intervjuar ungdomarna på skoltid, har sannolikt haft en påverkan på interaktionen och analysen av materialet. En fördel jag hade jämfört med övriga vuxna som deltog i temaveckan var dock att jag inte behövde försöka påverka ungdomarna att förändra sina attityder (vilket var en del av syftet med Kärleken är fri – Skolveckan). I samtal jag förde i uppehållsrummet under veckan

upplevde jag ibland att ungdomar försökte testa mina gränser genom att säga något provocerande (som att någon som gästade skolan var »ful«). Jag svarade dock inte något värderande (som »så säger man inte«) utan frågade bara »hur menar du nu?» och visade därmed att jag var genuint nyfiken. Jag ser det som ett rimligt antagande att min nyfikenhet öppnade upp diskussionen.

5 Analytiska frågeställningar och metod

Mitt övergripande syfte, att studera hur ungdomar, som bor i ett samhälle där hedersnormer är närvarande, men som inte nödvändigtvis har egna erfarenheter av hedersrelaterat våld och förtryck, förhandlar om begreppet heder, delas upp i följande frågeställningar:

- 1) Vilka situerade betydelser av begreppet heder förhandlas fram i interaktionen?
- 2) Hur kan förhandlingen förstås utifrån förekomsten av olika perspektiv på heder?
- 3) Hur kan förhandlingen förstås utifrån hederskod och likvärdighetskod?

Materialet har angripits genom att jag har lyssnat på inspelningarna och läst igenom transkriptionerna ett flertal gånger och gjort anteckningar. Jag har därefter genomfört empiriska analyser, varav den första avser språkhandlingar. Den analysen har syftat till att klargöra om och i så fall hur ungdomarna förhandlar sig fram till enighet vad gäller olika aspekter av heder. Språkhandlingsanalysen hjälper mig att besvara alla tre frågeställningarna. Jag har urskilt språkhandlingarna påstående (t.ex. *Männen är födda för att skydda deras egna heder*), fråga (t.ex. *Hur är det traditioner?*) och uppmaning (t.ex. *Vänta lite*) på grammatiska grunder (jfr Holmberg & Karlsson 2006 s. 46–55). Språkhandlingen erbjudande har ej urskilts. Vidare har jag undersökt hur ungdomarna bekräftar påståenden (t.ex. *ja*) samt hur de ifrågasätter påståenden (t.ex. *men*), liksom hur de besvarar frågor eller avstår från att besvara dem. I interaktionen är det endast jag som uppmanar ungdomarna till något, och alla mina uppmaningar hörsammas.

Den andra analysen gäller modalitet. Syftet har varit att undersöka hur ungdomarna i situationen metaspråkligt kommenterar sina egna yttranden med hjälp av modala uttryck för villighet i förhandlingen om en situerad betydelse

av heder (besvarar främst frågeställning 3). Syftet har också varit att analysera hur ungdomarna i interaktionen aktualiserar relaterade situationsöverskridande praktiker som de deltar i utanför samtalet genom att förhandla kring vilka sociala förpliktelser som heder innebär samt hur de beskriver vanlighet och sannolikhet hos dessa fenomen (besvarar främst frågeställning 1). Jag har här urskilt modala hjälpverb, samt i förekommande fall hur de kombineras med negationen *inte*.

De båda analyserna har utförts systematiskt på hela materialet. Jag har i förekommande fall även kommenterat värderingar, pronomen, bisatsinledare, presuppositioner, semantiken hos vissa verb, samt modala uttryck i form av adverb då jag uppfattat att de tillför något för helhetsbilden. Dock har jag inte analyserat hela materialet utifrån dessa parametrar.

6 Resultat

Resultatkapitlets disposition följer frågeställningarna så att första avsnittet besvarar frågeställning 1, andra avsnittet frågeställning 2 och tredje avsnittet frågeställning 3.

6.1 »För några är det ett måste, för några är det nej, du får inte» – situerade betydelser av heder

Resultaten visar att ungdomarna förhandlar sig fram till enighet kring vissa situerade betydelser av heder, i form av påbud och begränsningar. Jag inleder här med en översikt av dessa betydelser och tolkningar, kring vilka ungdomarna är eniga, och visar därefter med belägg hur analysen skett.

Ungdomarna förhandlar fram följande betydelser av heder i form av påbud: att vara en bra, snäll och respektfull person, att ha ett bra rykte (undvika dåligt rykte), att skydda sig själv och familjen (ryktet), att ta hand om familj och vänner, och att göra familjen stolt. Vidare förhandlar de fram följande betydelser i form av begränsningar: vissa ungdomar får ej delta i sporter, vissa ungdomar ska ha vissa kläder, vissa tjejer får ej umgås med killar, vissa ungdomar får ej ha pojkvän/flickvän, och vissa ungdomar blir bortgifta.

6.1.1 Påbud

Exemplet »Ett bra rykte» är från interaktionens början, där ungdomarna turas om att berätta vad de känner till om heder:

Exempel 1 – »Ett bra rykte» – Begreppet heder reds ut gemensamt med språkhandlingarna fråga, uppmaning och påstående, där påståendena även bekräftas, utvecklas och preciseras, samt med modala hjälpverb. (fokusgrupp 3)

- 1 I: Då så sätter vi igång. Min första fråga är till er såhär:
 2 »Kärleken är fri handlar mycket om det man brukar kalla för
 3 hedersrelaterat våld och förtryck. Vad känner du till om
 4 heder? Berätta.»
 5 Eri: Heder är att man, för mig är heder att man ställer upp för
 6 familjen, man låter inte nån snacka om sin egna familj, man
 7 skyddar sig själv, helt enkelt.
 8 I: Tack.
 9 Josefina: Jag håller med, det, heder är att, typ såhär, att om man
 10 hör nånting om ens familj, om man snackar, man ska försöka
 11 skydda, ja, man ska snacka med personerna att inte snacka
 12 om ens familj, inte få rykten efter sig på grund av att man
 13 inte har heder, och så vidare.
 14 I: Mmm. Tack.
 15 Zaidon: Det är att familjen har ett visst sätt du ska bete dig på,
 16 för heder är ju det, ifall nån annan snackar, allt kommer
 17 till familjen, det ger dåligt rykte.
 18 I: Mmm. Bete dig på. Mmm.
 19 Ahmed: Jag tycker heder är att man ska vara, alltså att man ska ta
 20 hand om det som är runtom dig, typ familj, vänner och sånt.
 21 I: Mmm.
 22 Ahmed: Också om rykten.
 23 I: Mmm. Vad säger du?
 24 Ella S: Eh, ha ett rätt rykte för dig och din familj.
 25 I: Ha ett rykte för dig och din familj?
 26 Ella S: Ja.
 27 Josefina: Ett bra rykte.
 28 I: Är det är det du menar, ett bra rykte?
 29 Ella S: Ja.
 30 I: Ett bra rykte.
 31 Josefina: Och man själv som person inte ska gå runt och skaffa dåliga
 32 rykten.

Språkhandlingsanalysen visar att när jag kräver något i form av en fråga, *Vad känner du till om heder?* (r. 3.), och en uppmaning, *Berätta* (r. 4), kommer Eri med svar: *Heder är att man, för mig är heder att man ställer upp för familjen* (r. 5). Han ger därmed information i form av ett påstående, som Josefina bekräftar: *Jag håller med* (r. 9). Deras yttranden aktualiserar relaterade situationsöverskridande praktiker som ungdomarna deltar i utanför fokusgruppssam-

talet, som i Josefinas yttrande då hon tar upp en praktik av att vara ute och höra saker *om ens familj* (r. 10). Ungdomarna bygger på varandras påståenden, som Ahmed: *Också om rykten* (r. 22). De hjälps också åt, så att när Ella S säger *ha ett rätt rykte* (r. 24) förtydligar Josefina: *ett bra rykte* (r. 27).

Vad gäller modalitet så förekommer i Josefinas yttrande hjälpverbet *ska* två gånger (*ska försöka skydda* [ryktet], r. 10–11 och *ska snacka med personerna*, r. 11). Hjälpverbet påvisar en hög grad av förpliktelse att, så fort man hör något om familjen, försöka stävja detta genom att övertyga de som pratat att sluta sprida rykten. Zaidon använder även hon hjälpverbet *ska* i samband med att hon beskriver hur familjen *har ett visst sätt du ska bete dig på* (r. 15) där det också framkommer information om varifrån detta sätt kommer (*familjen*). Slutligen innehåller Ahmeds bidrag två *ska* då han först säger att *man ska vara* (där huvudverbet *vara* anger ett tillstånd) men strax ändrar sig till att *man ska ta hand om* (där det utbyggda verbet *ta hand om* anger handling), vilket kan tyda på att han menar att heder bäst beskrivs genom handlingar snarare än tillstånd, i alla fall här. Hans yttranden handlar om förpliktelsen att visa omhändertagande och omsorg för sina närmaste. Alla tre ungdomarna aktualiserar här relaterade situationsöverskridande praktiker som de deltar i utanför själva samtalet.

I fokusgrupp 3 talar deltagarna inledningsvis lugnt, men efterhand blir interaktionen mer animerad i takt med att deltagarna blir ivriga. Fem minuter in i samtalet har Ahmed fått vänta länge på sin tur:

Exempel 2 – »Du ska hänga med bra folk» – Enskild deltagare modifierar tidigare påstående genom visst ifrågasättande samt med ett modalt hjälpverb. (fokusgrupp 3)

1 Ahmed: Jag ville säga att det handlar om inte bara om materiella
2 (?) ting det handlar om mycket mer också. Alltså. Att
3 vad heter det, att vara en bra person, så att det inte
4 blir något rykte, att typ såhär, hur ska jag säga nu?
5 du ska hänga med bra folk, du ska typ vara snäll, du ska
6 vara respektfull, du ska ha heder.

Analysen visar hur Ahmed till viss del ifrågasätter vad de andra sagt genom negationen *inte* i *det handlar om inte bara om materiella ting* (r. 1). I transkriptionen finns ett frågetecken efter *materiella* då jag är osäker på om jag hört rätt, eftersom ordet inte kan kopplas till något som sagts tidigare. Ahmed går sedan in på vad han menar behöver komplettera bilden av begreppet. Detta

sker genom det modala hjälp verbet *ska* då han säger *du ska hänga med bra folk, du ska typ vara snäll, du ska vara respektfull*, vilket sammanfattas med *du ska ha heder* (r. 4–6). Liksom i förra exemplet »Ett bra rykte» aktualiseras här relaterade situationsöverskridande praktiker utanför interaktionen.

I nästa exempel, från fokusgrupp 2 syns hur ungdomarna gemensamt beskriver heder utifrån vad man *måste* eller *får*. Utdraget har föregåtts av att Alma har sagt att heder kan betyda många olika saker.

Exempel 3 – »För att göra andra stolta» – Begreppet heder reds ut gemensamt med modala hjälpverb. (fokusgrupp 2)

- 1 Elma: Jag tänker mer såhär att till exempel om släkten typ
2 påpekar hela tiden jamen när ska du typ skaffa pojkvän
3 flickvän och sånt
4 An: Mmm
5 Elma: Eller till exempel att du inte får, eller att du måste, och
6 sånt
7 (...)
8 Vanessa: Det känns som att det är väldigt mycket ansvar också.
9 (Oklart): Mmm (...)
10 Emma: Alltså man gör typ grejer för att göra andra ...
11 (Oklart): (fyller i) andra
12 Emma: ... stolta
13 (Oklart): Ja
14 Elma: Föräldrarna.

Språkhandlingsanalysen visar att ungdomarna gemensamt beskriver heder genom att Elma inleder med ett yttrande om släkten, *om släkten typ påpekar hela tiden jamen när ska du typ skaffa pojkvän flickvän och sånt* (r. 2–3), som backas upp av Elma med exemplet *att du inte får, eller att du måste* (r. 5). Längre fram i interaktionen ger Vanessa ett nytt förslag på vad heder kan vara: *Det känns som att det är väldigt mycket ansvar också* (r. 8). Yttrandet bekräftas av Emma: *alltså man gör typ grejer för att göra andra stolta*, r. 10–12. Även en annan deltagare flikar in något (*andra*, r. 11), medan Elma fyller i *föräldrarna* (r. 14), vilket bidrar till intrycket av samstämmighet talarna emellan.

Modalitetsanalysen ger vid handen att Elma använder *får* som kombineras med negationen *inte* (r. 5). *Får* anger låg grad av förpliktelse, men när det kombineras med *inte* anger det hög grad av förpliktelse att *inte* göra något, ett slags förbud. Elma yttrar även *måste* som också avser hög grad av förpliktelse. Jag tolkar yttrandet som att hon specificerar att vissa inte får ha pojkvän medan vissa måste skaffa pojkvän. Hon nämner ingenting om att det ska vara någon som föräldrarna godkänt, men strax efter utdraget säger Emma *att vem du är*

med [...] vad han har för kultur, religion, och Elma fyller i: vad heter han. Tjejerna aktualiserar här relaterade situationsöverskridande praktiker som de deltar i utanför interaktionen.

6.1.2 Begräsningar

Hittills har jag visat utdrag från fokusgrupp 2 och 3, där ungdomarna främst förhandlar om vilka påbud heder kan innebära. Fokusgrupp 1 skiljer sig från de övriga genom att ungdomarna här genast kommer in på begräsningar. Exempel 4 kommer från interaktionen början där jag har ställt min inledande fråga och uppmaning: att berätta vad man känner till om heder:

Exempel 4 – »Du får inte göra det och det» – Gemensam förhandling om begreppet heder genom språkhandlingarna fråga, uppmaning och påstående, där påståenden också ifrågasätts, samt med modala hjälpverb. (fokusgrupp 1)

- 1 Yahya: Ja. Alltså heder, alltså typ, om ens föräldrar säger »du
2 får inte göra det och det och det».
3 I: Mmm.
4 Yahya: »Du får inte hänga» Om de säger: »du får inte hänga, om de
5 säger till sin dotter, du får inte hänga med killar».
6 I: Mmm.
7 Yahya: Eller »du får inte ha en kille».
8 [avbrott där I tar fram anteckningsblock och back-up-
9 inspelning)
10 Yahya: Så får man inte, så får man, alltså, det blir att man inte
11 får göra det.
12 I: Mmm, Nita?
13 Nita: Alltså de hindrar dig från att göra det du vill, typ.
14 I: Mmm. Passion?
15 Passion: Ja, de hindrar ju dig, det kan vara till exempel, man ska
16 uppföra sig, både i skolan och utanför, eller att man inte
17 får ha pojkvänner, eller ja, möjligtvis flickvänner också.
18 I: Mmm. All right. Vad, finns det nåt mer som heder kan
19 betyda eller innebära?
20 Isljam: Att ifall ens föräldrar tvingar en att ha slöja.
21 I: Mmm
22 Yahya: Vissa får inte vara med på vissa typ aktiviteter i skolan,
23 typ simning och sånt.
24 I: Just det.
25 Passion: Det handlar ju om respekten inom familjen.
26 I: Mmm.
27 Nita: Vissa gifts ju bort.

Liksom i exempel 1 visar språkhandlingsanalysen av exempel 4 att när jag (före utdraget) kräver något i form av en fråga och uppmaning kommer ungdomarna med svar, som Yahya: *Alltså heder, alltså typ, om ens föräldrar säger »du får*

inte göra det och det och det» (r. 1–2). Ungdomarna ger därmed information i form av påståenden och backar även upp varandra med påståenden som till form och innehåll är relativt lika, som *Alltså de hindrar dig från att göra det du vill* (Nita r. 13) som liknar Yahyas *Så får man inte, så får man, alltså, det blir att man inte får göra det* (r. 10–11). Ytterligare en bekräftelse kommer från Passion, *Ja, de hindrar ju dig* (r. 15). Liksom i tidigare exempel aktualiserar ungdomarna relaterade situationsöverskridande praktiker, som Yahyas *om ens föräldrar säger* (r. 1), vilket aktualiserar praktiken familjen liksom Passions *man ska uppföra sig, både i skolan och utanför* (r. 15–16).

Modalitetsanalysen ger att *får* i kombination med *inte* används av Yahya flera gånger (t.ex. r. 2) och av Passion (r. 16–17). *Får* samt *inte* uttrycker hög grad av förpliktelse, och gäller här begränsningar som vissa föräldrar ger sina ungdomar som gäller umgänge och romantiska relationer med motsatta könet, samt deltagande i vissa skolaktiviteter. Andra begränsningar syns också men de uttrycks utan modala hjälpverb, som *gifts bort* (r. 27). Dock yttras påståenden om bortgifte i fokusgrupp 3, *ibland, de kan till och med bli bortgifta* (Zaidon) vilket gör att bortgifte kvalificerar som del av de betydelser som ungdomarna förhandlar fram. Precis som deltagarna i fokusgrupp 2 använder Passion i uttrycket *exempel* (r. 15), vilket visar att begränsningen inte gäller för alla som lever med hederskoden. Bisatsinledarna *om* (r. 1) och *ifall* (r. 20), som uttrycker villkor, samt pronomenet *vissa* förstärker denna bild.

6.2 »Mest för tjejer» – förhandlingen i relation till olika perspektiv

Resultaten visar att ungdomarna gör en koppling mellan heder och kön. Ungdomarna är någorlunda eniga om denna koppling, men de är oeniga kring graden av skillnad för tjejer och killar. Vidare uppvisar grupperna oenighet kring om det finns en koppling mellan heder och tradition (kultur). De visar heller ingen enighet kring en eventuell koppling mellan religion och hederskod.

6.2.1 Kön

I fokusgrupp 1 ställer jag frågan: »Det som ni berättar här, hur har ni, så att säga fått tillgång till den här informationen, alltså, hur känner ni till allt det här?», och först räknar ungdomarna upp romaner som de läst i skolan. Exemplet »de kallar för playboys» är från slutet av denna uppräkningslista.

Exempel 5 – »De kallar för playboys» – Gemensam förhandling som visar på oenigheter om begreppet heders koppling till kön, där förhandlingen sker med hjälp av språkhandlingarna fråga och påstående, som också bekräftas och ifrågasätts. (fokusgrupp 1)

- 1 Passion: Alltså vi har fått, både se på ...
- 2 I: Blod [refererar till boktitel]...
- 3 Passion: ... det från en killes perspektiv och en tjejs perspektiv.
- 4 I: Mm.
- 5 Yahya: Och, vad heter den ... Arkan Assad, är det den?
- 6 Passion: Ja.
- 7 I: Ja, Arkan Assad har väl skrivit Stjärnlösa nätter.
- 8 Nita: Ja, och där får man ju reda på hur han känner kring ...
- 9 Passion: Ja.
- 10 Nita: ... det, att han blir bortgift.
- 11 I: Mmm.
- 12 Nita: Han blir lurad och så.
- 13 I: Du vill säga nåt?
- 14 Passion: Men, några av de grejerna ...
- 15 I: Mmm?
- 16 Passion: ... får vi också reda på inom samhället, hur det fungerar.
- 17 I: Mmm?
- 18 Passion: Som i samhället, ifall någon av oss här nu skulle ha samlag
- 19 med en kille, så skulle tjejerna bli kallade för horor, men
- 20 killarna skulle bli gratulerade.
- 21 Yahya: De kallar för playboys.

Språkhandlingsanalysen visar att Passion (r. 6) med *ja* bekräftar Yahyas fråga *är det den* (r. 5), vilket även Nita gör med *ja* (r. 9) och Passion igen (r. 9), även hon med *ja*. Därefter sker ifrågasättanden, då Passion ifrågasätter påståendet som Nita har gjort, *och där får man ju reda på hur han känner kring det, att han blir bortgift* (r. 8), då Passion inleder sitt påstående med *men* (r. 14). Det som ifrågasätts är varifrån kunskapen kommer. Passion tillför perspektivet att man också får reda på saker om heder genom samhället. Där framträder könskillnaderna tydligt eftersom tjejer blir *kallade för horor* (r. 19) medan killarna blir *gratulerade* (r. 20). Passion har tidigare sagt *att man inte får ha pojkvänner, eller ja, möjligtvis flickvänner också* (exempel 4, r. 17) där det framgår att hederskoden även kan drabba killar på så sätt att föräldrarna hindrar dem från att ha flickvänner. Observera att Passion i exempel 4 lägger in det modala adverbet *möjligtvis* som visar låg grad av sannolikhet, vilket jag tolkar som att det är mindre troligt att killar drabbas. I fokusgrupp 3 tar en av deltagarna, Eri, upp killars utsatthet i form av en berättelse:

Exempel 6 – »Mest för tjejer» – Gemensam förhandling som visar på oenighet om begreppet heders koppling till kön, där förhandlingen sker med hjälp av språkhandlingarna fråga och påstående, samt med modala hjälpverb. (fokusgrupp 3)

- 1 Eri: Till exempel, jag har en vän. Hans pappa är imam. Alltså,
 2 religiös människa. Och han, vad heter det, han brukade, han
 3 var mycket intresserad av tjejer.
 4 I: Mmm.
 5 Eri: Han brukade vara ute med tjejer och sånt.
 6 I: Killen, kompisen?
 7 Eri: Ja. Och sen, vad heter det, hans pappa fick jättedåligt
 8 rykte av det, de började säga, kolla, han här, hans pappa
 9 är imam, kolla vad han gör, han är ute med tjejer, och de
 10 har ingen heder och sånt, folk började snacka mycket.
 11 I: Mmm. Så det gäller även killar?
 12 Eri: Ja. Det är inte bara tjejer.
 13 Josefina: Men det är mest för tjejer, det blir allvarligast, för de
 14 kan bli kallade för horor.

Eri inleder med ett påstående om *en vän* (r. 1) som *brukade vara ute med tjejer och sånt* (r. 5). På rad 11 kommer en ifrågasättande fråga från mig, *Så det gäller även killar?* (r. 11), där *även* kan uttrycka en antydning till motsats, det vill säga något som motsäger det förväntade (att rykten enbart är menliga för tjejer). Eri svarar med ett bekräftande påstående, *Det är inte bara tjejer*. Josefina ifrågasätter dock delvis Eris påstående genom att inleda med *men* och säger därefter att det blir allvarligast för tjejer och använder sedan det modala hjälp verbet *kan*, vilket markerar låg grad av sannolikhet, genom att säga *de [tjejerna] kan bli kallade för horor* (r. 14).

6.2.2 Tradition

I nästa exempel, också från fokusgrupp 3, diskuterar ungdomarna, utifrån min fråga, på vilka sätt man kan få kunskap om vad heder är. Eri nämner en etnisk beteckning, *arab*, och säger *det är så det funkar i arabiska traditionen*, vilket gör att jag tolkar den situerade betydelsen av arab som en kulturell identitet, dvs. knuten till kultur och tradition.

Exempel 7 – »I arabiska tradition» – Begreppet heders koppling till tradition förhandlas gemensamt genom språkhandlingarna fråga och påstående, där påståenden även bekräftas och ifrågasätts, samt med modala hjälpverb. (fokusgrupp 3)

- 1 I: Finns det andra sätt som man kan få reda på om heder? Ni
- 2 har nu nämnt hemlandet, dagens samhälle, vissa upplevelser,
- 3 böcker, ute på gatan.
- 4 Eri: Om man är arab.
- 5 I: Om man är arab.
- 6 Eri: Det är, det är jätte- alltså hos araber ...
- 7 Zaidon: Faktiskt så.
- 8 Eri: ... är det, det kändaste som finns, hos araber, är heder.
- 9 Ella S: Ja det har jag läst också.
- 10 Eri: För att det är det enda, det enda dom vill skydda.
- 11 Zaidon: Det är sant.
- 12 Eri: Det enda som dom ... alltså det känns som om de bara lever
- 13 för att skydda sin heder. Männen är födda för att skydda
- 14 deras egna heder.
- 15 Josefina: Men det kan vara familjens.
- 16 Eri: Det är ju så det funkar i arabiska tradition.

I exempel 7 förhandlar ungdomarna, och inledningsvis leder förhandlingen till samstämmighet: Eris påstående att koppla samman araber med heder får bekräftelse av både Zaidon på r. 7, *faktiskt så*, och Ella S på r. 9, *ja det har jag läst också*, samt på r. 11, *det är sant*. Avslutningsvis, på r. 15, kommer Josefina in igen och ifrågasätter Eris påstående *Männen är födda för att skydda deras egna heder* (r. 13), genom att säga *Men det kan ju vara familjens* [heder], där konnektiven *men* visar på motsättningen. Här gäller motsättningen alltså huruvida männen skyddar sin egen eller familjens heder. Det modala hjälpverbet *kan* uttrycker låg grad på skalan sannolikhet.

Tradition nämns inte i de andra fokusgrupperna; däremot nämns kultur i fokusgrupp 2 av Elma och Ella A vardera en gång och av Emma två gånger, dock utan att någon av dem specificerar det. I fokusgrupp 1 förekommer varken tradition eller kultur.

6.2.3 Religion

Fokusgrupp 3 blir mycket engagerad när samtalet kommer in på religion. Till skillnad från de andra fokusgrupperna ställer ungdomarna i fokusgrupp 3 frågor till varandra (undantaget fokusgrupp 1 där killarna frågar Passion om detaljer kring en boks titel och författare; se exempel 5, r. 5). I exempel 8

bemöter Eri ett yttrande från Ella S där hon har tagit muslimska familjer som exempel. Ella S ställer då en följdfråga.

Exempel 8 – »Ingenting med religion att göra» – Begreppet heders koppling till religion förhandlas gemensamt, utan att enighet nås, med språkhandlingarna fråga, påstående och uppmaning. (fokusgrupp 3)

- 1 Eri: Det har ingenting med religion att göra.
- 2 Josefina: Jag tror ...
- 3 Eri: Det är traditioner.
- 4 Ella S: Hur är det traditioner, på vilket sätt?
- 5 Josefina: Jag tror ...
- 6 Ahmed: Det är traditioner.
- 7 Eri: Det är traditioner.
- 8 Ahmed: Men det är också ...
- 9 I: Vänta lite!
- 10 Ahmed: Det är ...

I utdraget inleder Eri med ett påstående, att heder inte har något med religion att göra (r. 1). Josefina försöker komma in (r. 2) men avbryts av Eri som kommer med ett nytt påstående, att heder är traditioner (r. 3). Därefter ifrågasätter Ella S Eris påstående med sin fråga: *Hur är det traditioner, på vilket sätt?* (r. 4). Josefina försöker återigen komma in (r. 5) men avbryts av Ahmed, som backar upp Eri genom att säga *det är traditioner* (r. 6), vilket upprepas av Eri (r. 7). Därefter nyanserar Ahmed genom att lägga till *men det är också* (r. 8). Han avbryts av mig (r. 9) då jag vill låta Eri utveckla sitt resonemang. Senare får Ahmed ordet för att berätta vad han ville säga:

Exempel 9 – »Jättemycket om religion också» – Begreppet heders koppling till religion förhandlas gemensamt, utan att enighet nås, med språkhandlingarna fråga och påstående, där påståenden också ifrågasätts och bekräftas. (fokusgrupp 3)

- 1 Ahmed: En av mina vänner här, det här, det är lite alltså samma
- 2 story som han [Eri] berättade, vad heter det, hade den här
- 3 killen låt oss säga nu hans pappa inte varit imam så hade
- 4 inte dessa rykten kommit.
- 5 I: Mmm. Ok.
- 6 Ahmed: Eller, eller ...
- 7 I: Förstår jag dig rätt där att ...?
- 8 Ahmed: ... eller typ, varit så intresserad av religion om du förstår
- 9 vad jag menar.
- 10 I: Mmm, jag förstår. Son till imam. Ja, (mot Zaidon) varsågod.

- 11 Zaidon: Alltså det, det handlar jättemycket om religion också. Nu
 12 jag tar islam som ett exempel. Kvinnor får inte, de har
 13 inte lika mycket rättigheter som mä-
 14 Ella S: (avbryter) Jo, har de visst.
 15 Zaidon: Inte lika mycket.
 16 Ella S: Jo.
 17 I: Ett ögonblick, (mot Ella S) du ska få, jag är
 18 jätteintresserad av att höra vad du säger, men vi måste ta
 19 en i taget. (Ohörbart.) Ja?
 20 Zaidon: Tjejer, de får inte visa så mycket, de måste bete sig på
 21 ett sätt, de måste försörja männen.
 22 I: Vad sa du, de måste ...?
 23 Zaidon: Försörja männen, och ibland, de kan till och med bli
 24 bortgifta.
 25 Ella S: Och det är där ...
 26 I: Varsågod.
 27 Ella S: ... tradition kommer in, där tjejer blir bortgifta, och, det
 28 händer sånt händer oftast när man inte är religiös och när
 29 man inte, är verkligen, djupt inne i religionen. Hade du
 30 varit djupt inne i religionen och följt vartenda steg hade
 31 inget av detta hänt.

I exempel 9 invänder Ahmed mot Eris tidigare påstående *Det har ingenting med religion att göra* (exempel 8, r. 1) genom att återvända till vad som sagts om en imams son (exempel 6). Hans invändning gäller att om killens pappa inte hade varit imam utan haft ett icke-religiöst yrke hade killen inte drabbats lika hårt av rykten, underförstått att religionen spelar en viss roll. Ahmed får medhåll av Zaidon som är mer explicit då hon säger att *det handlar jättemycket om religion också* (r. 11). Hon går vidare med att ta islam som *ett exempel* (r. 12) och tar upp skillnader mellan kvinnor och män, som att kvinnor inte har samma *rättigheter* (r. 13), att de inte får *visa så mycket*, att de *måste försörja männen* (r. 20–21) och, avslutningsvis, att de kan bli *bortgifta* (r. 24). Hennes påståenden blir ifrågasättanden av Eris påstående att heder inte har något med religion att göra. Hon för fram motsatt åsikt, att det har med religion att göra. Zaidons påstående ifrågasätts av Ella S (r. 14, 16). På rad 25 samt 27–31 utvecklar Ella S sin ståndpunkt genom att säga att om man är *djupt inne i religionen* hade inget *av detta hänt*, där *detta* lär syfta på bortgifte. Ungdomarna är alltså djupt oeniga vad gäller begreppet heders koppling till religion.

I fokusgrupp 1 nämns aldrig religion, medan deltagarna i fokusgrupp 2 nämner det: Vanessa säger *Mycket till religion och så* på min inledande fråga. Hennes yttrande följs upp av Ella A som säger *Jag håller med dig faktiskt, det är många som tänker på religion och där*. Ella A markerar med *det är många som tänker på* att hon inte nödvändigtvis själv står bakom att heder är kopplat till religion.

6.3 »Man vill inte gå nån på tårna» – hederskod och likvärdighetskod

I 6.2 har jag visat hur fokusgrupp 2 tar upp ansvar (exempel 3 »För att göra andra stolta»). I det utdraget var en sekvens borttagen (markerat med punkter). Jag återger sekvensen i nästa exempel. Den inleds med att jag ställer en fråga till Vanessa, som hon besvarar:

Exempel 10 – »Det är något man vill» – Enskild deltagare föreslår påbud som också innefattar inställning till påbudet genom modala hjälpverb. (fokusgrupp 2)

- 1 I: Ansvar?
- 2 Vanessa: Mmmm.
- 3 I: Hur menar du då?
- 4 Vanessa: Alltså att man kan få olika. Sådär. Du måste göra det, du
- 5 måste göra det. Det är något man vill, för att det är
- 6 många som vill göra för att göra andra människor stolta,
- 7 som vill ha. Så dom lägger ett stort ansvar på en
- 8 människa. Och så ska man typ ...
- 9 I: Jag förstår.
- 10 Vanessa: ... föra vidare, klara det.

På rad 4–5 beskriver Vanessa med hjälp av *måste* vad en ung person har för förpliktelser, men nyanserar det med att *det är många som vill göra* (r. 6), där hjälpverbet *vill* uttrycker villighet i medelhög grad. Vanessa för härmad in ungdomars egen åsikt kring förpliktelserna. Jag tolkar Vanessas yttrande som att ungdomar kan omfatta hederskoden genom att vilja göra sina föräldrar stolta. Notera att hon använder hjälpverbet *kan* i *man kan få olika* (r. 4). Jag tolkar *kan* som att det uttrycker en låg grad av modalitetstypen vanlighet. Deltagarna i fokusgrupp 2 är överhuvudtaget benägna att uttrycka sig försiktigt kring vad heder är och säger utanför utdraget: *det kan ju olika grejer, heder* (Emma), *för ordet heder kan betyda många olika grejer* (Alma), *det kan vara på olika* (Elma), *kan vara, det kan vara alltså allting* (Emma), *det kan även vara klädsel* (Ella A) där det modala hjälpverbet *kan* uttrycker låg grad på sannolikhetsskalan.

I gruppen finns även en metadiskussion kring svaret på min inledande fråga. Vanessa säger att det är svårt att svara på min fråga om heder och fortsätter sedan:

Exempel 11 – »Man vill inte gå nån på tårna» – Gemensam förhandling om begreppet heder med avseende på egen och andras uppfattningar och inställningar, med hjälp av språkhandlingen påstående samt med modala hjälpverb. (fokusgrupp 2)

- 1 Vanessa: För att det känns som att det finns inte alltså det känns,
 2 det finns - äh, det finns ett svar, men det känns inte
 3 riktigt att det finns ett svar på frågan, för att det är
 4 så mycket olika åsikter om den, så mycket olika
 5 påpekningar, det är så mycket, det blir grupper, det
 6 grupperas, för att alla har olika åsikter.
 7 (Flera): Mmm.
 8 Vanessa: Och då vet man inte vad man ska tro, eller vad man ska
 9 säga, för man vill inte göra nån annan, såhär, besviken.
 10 I: Aha.
 11 Vanessa: Eller man vill inte gå nån på tårna.
 12 (Oklart): Ja.
 13 I: Ah, det var det du menade med att trampa nån på tårna
 14 innan?
 15 Vanessa: Ja.
 16 I: Mmm. Ja, ok.
 17 Vanessa: Att man blir irriterade och sen så ska dom gå runt och
 18 säga det, och sen så ser folk på en som om man bara, oh my
 19 god, hur tänker hon, typ så.

Vanessa uttrycker en ambivalens kring begreppet heders betydelse. I sitt påstående säger hon å ena sidan att det inte finns ett svar (r. 1–3), å andra sidan att det finns ett svar (r. 2), *för att det är så mycket olika åsikter* (r. 4–5). Hon fortsätter med *det grupperas* (r. 6), och vidare att detta leder till nästa påstående, att man inte vet *vad man ska tro, eller vad man ska säga, för man vill inte göra någon annan, såhär, besviken* (r. 8–9). Det modala hjälp verbet *ska* tolkar jag som ett uttryck för hög grad på villighetsskalan, medan jag tolkar *vill* som ett uttryck för låg grad på villighetsskalan. Liksom i förra exemplet kommenterar hon sin inställning till en hederskod. När jag ber Vanessa att fastställa den situerade betydelsen och faktiskt realiserade tolkningen av begreppet heder uttrycker hon sig alltså försiktigt. Anledningen till att hon är så försiktig skulle kunna vara att hon behöver ta hänsyn till de andra deltagarna i interaktionen i grupprummet. Hon kan behöva vara försiktig eftersom de, enligt Vanessas påstående, *blir irriterade* (r. 17). Och, fortfarande enligt Vanessas påstående, efter samtalet ska *gå runt och säga det* (r. 17–18) och att det får till följd att andra personer ser på henne *som om man bara, oh my god* [alltså på ett negativt sätt] och undrar *hur tänker hon* (r. 19). Men anledningen till att Vanessa uttrycker sig försiktigt skulle också kunna vara att hon i sina påståenden aktualiserar de

relaterade situationsöverskridande praktiker som hon deltar i utanför samtalen, att hon där bemödar sig om att vara försiktig för att inte andra (som inte deltar i fokusgruppsamtalet) ska se snett på henne. Alternativt kan det handla om en kombination av båda tolkningarna. Eftersom Vanessa använder pronomenet *man* och inte *jag* är det osäkert hur pass specifikt hennes yttrande faktiskt är. Oavsett vad så sätter hennes påstående fingret på att heder är ett laddat begrepp med reella konsekvenser i de situationer och praktiker som Vanessa rör sig i. Hennes påstående bekräftas av andra deltagare (*mmm* r. 7, *ja* r. 12), vilket visar att fler i samtalet delar Vanessas bild. Jag tolkar denna laddning som att hederskoden är i konflikt med likvärdighetskoden. Likvärdighetskoden aktualiseras inte explicit i exemplet, och överhuvudtaget är det få referenser till den i intervjuerna. Dock nämns rättigheter, vilket jag kopplar till likvärdighetskoden, i exempel 9 där Zaidon i fokusgrupp 3 säger *Kvinnor får inte, de har inte lika mycket rättigheter som män-* (r. 14). Lika rättigheter ligger som en ram runt våra samtal. Samtalen äger rum under Kärleken är fri – Skolveckan då Barnkonventionen är ett centralt tema under värderingsövningar och andra aktiviteter.

Direkt efter Vanessas yttrande (r. 17–19) säger Alma:

Exempel 12 – »Själva ordet heder» – Gemensam förhandling om begreppet hedersförtrycks relation till begreppet heder med hjälp av språkhandlingarna påstående och bekräftande. (fokusgrupp 2)

- 1 Alma: Ja, för vi går ju också oftast in på ordet hedersförtryck ...
- 2 I: Ja?
- 3 Alma: ... och inte själva ordet heder.
- 4 (Flera): Mmm.
- 5 I: Just det.
- 6 Alma: För hedersförtryck, alltså jag tror att de flesta uppfattar
- 7 att det som något negativt.
- 8 Ella A: Ja.
- 9 I: Mmm.
- 10 Alma: Och det gör jag också, eftersom jag har uppfattat som att
- 11 hedersförtryck är man inte får till exempel vara kär i vem
- 12 man vill, och typ vara med på olika sporter ...
- 13 (Oklart): Ja.
- 14 Alma: ... som du sa, så jag tror många vet vad hedersförtryck är,
- 15 men inte vad själva ordet heder.

I exempel 12 syns hur Alma med hjälp av språkhandlingen påstående diskuterar begreppet hedersförtryck, först genom att aktualisera det (r. 1) och säga att det är det ordet som man oftast *går [...] in på* (r. 1). Hon kontrasterar med *själva ordet heder* som man *inte* går in på (r. 3). Hennes påstående bekräftas av

flera i gruppen (r. 4). Därefter gör hon ett påstående som rör värdering (*något negativt*, r. 7), där hon menar att *de flesta* står bakom denna värdering (r. 6), liksom hon själv (r. 10), då de uppfattar hedersförtryck som negativt. På rad 10 ger Alma en orsak till värderingen. Yttrandet inleds med *eftersom* och följs av en aktualisering av vad ungdomarna i fokusgruppen tidigare har berört, som att man *inte får till exempel vara kär i vem man vill, och typ vara med på olika sporter* (r. 11–12). Hon avslutar med ett påstående där hon säger att *jag tror många vet vad hedersförtryck är, men inte själva ordet heder* (r. 14–15).

Jag tolkar utdraget som att ungdomarna känner till negativa följder av hedersförtryck (vilket de visat tidigare i samtalet då de diskuterat ansvar och stolthet, se exempel 3), men att de känner sig obekväma med att tala om heder som ett enskilt fenomen, kanske av rädsla för att sårar varandra eller andra utanför rummet. Utifrån Vanessas påstående i exempel 11 står mycket på spel, antingen i själva situationen som fokusgruppsamtalet utgör, eller i praktiker utanför, eller en kombination av båda. Enligt min tolkning blir detta ytterligare en dimension av vad heder är. Heder får inte bara konsekvenser inom familjer och släkter, eller mellan familjer och släkter, utan också mellan enskilda vänner som anpassar sig till varandra och låter bli att säga emot det som hederskoden föreskriver, trots att den enskilda kanske egentligen står för det likvärdighetskoden föreskriver.

Medan deltagarna i fokusgrupp 2 är medvetet vaga i sina egna inställningar om heder, tar ungdomarna i fokusgrupp 3 tydligare ställning. Jag har tidigare nämnt att de ställer frågor till varandra. Ahmed är en av frågeställarna då han en tredjedel in i samtalet säger:

Exempel 13 – »Man kan inte ändra på heder» – Gemensam förhandling om de praktiker hederskoden innebär med språkhandlingarna fråga, svar och påstående, som också ifrågasätts. (fokusgrupp 3)

- 1 Ahmed: Jag vill bara ställa en fråga: Vad tycker ni vi borde göra
- 2 för att, alltså, ändra på detta?
- 3 Josefina: Jag tycker inte att det finns egentligen ingenting att
- 4 göra.
- 5 Ella S: För att vaddå?
- 6 Josefina: Ändra på heder. Något att göra för att heder.
- 7 Ahmed: Ändra på detta.
- 8 Ella S: Man kan inte ändra på heder. Hur heder och rykten är.
- 9 Josefina: Det är bäst, alltså det är så samhället är idag.
- 10 Ella S: Man kan inte ändra på hur familjer är. Muslimer de är ändå
- 11 stränga på det sättet, de vill inte, vi säger, sina döttrar
- 12 ska vara si och så, eller söner ska vara ute och röka, ta
- 13 droger.

Då Ahmed frågar *Vad tycker ni vi borde göra för att, alltså, ändra på detta?* (r. 1), presupponerar han att hans samtalspartners också menar att de praktiker som hederskoden föreskriver bör ändras. Joseфина och Ella S ifrågasätter dock premisserna för frågan genom påståendena *Jag tycker inte att det finns egentligen ingenting att göra* (r. 3) och *Man kan inte ändra på heder* (r. 8). där negationerna *ingenting* och *inte* visar ifrågasättanden. Joseфина menar att det inte är önskvärt genom påståendet *Det är bäst, alltså det är så samhället är idag* vilket implicerar att hederskoden har en rättmätig plats i samhället. Hennes påstående får stöd av Ella S: *Man kan inte ändra på hur familjer är* (r. 10). Hennes yttrande fortsätter med en karaktäristik av muslimska familjer som *stränga*.

Längre fram i samtalet talar ungdomarna om den arabiska kulturen (jämför exempel 7). Eri har tidigare påstått att männen lever för att skydda sin heder då Ahmed ber om ett förtydligande:

Exempel 14 – »Det är ju samma» – Gemensam förhandling med språkhandlingarna fråga och påstående, som ifrågasätts och nyanseras. (fokusgrupp 3)

- 1 Ahmed: Tycker du de bara att de lever för heder eller tycker du
- 2 också de vill ta hand om deras familj och sånt?
- 3 Eri: Nej men, nej men, det är ju samma sak.
- 4 Ahmed: Det, det ...
- 5 Eri: Det är ju samma.
- 6 Ahmed: Ja, det är nära.

I exempel 14 får Eri frågan av Ahmed *Tycker du de bara att de lever för heder eller tycker du också de vill ta hand om deras familj och sånt?* (r. 1–2), där frågan implicerar en åtskillnad mellan *lever för heder* och *vill ta hand om deras familjer*, uttryckt via *bara* och *också*. Eri svarar då med ett påstående, där han ifrågasätter denna åtskillnad: *Nej men, nej men, det är ju samma sak. Det är ju samma* (r. 3), som Ahmed bemöter med *Ja, det är nära* (r. 6), där han inte helt går med på att det är samma men att det är närliggande. *Bara [...] lever för heder* tolkar jag som en negativ värdering av hederskoden, medan jag tolkar *ta hand om deras familj* som en positiv värdering av koden. Den negativa och den positiva aspekten förs här ihop och ses som samma (r. 5) eller närliggande (r. 6). Jag menar att Ahmed och Eri, som allmänt verkar mer kritiska till hederskoden jämfört med exempelvis Joseфина, förhandlar kring hur det som ses som negativt på samma gång kan ses som positivt. I sammanhanget är det värt att fundera över negativt och positivt för vem. Detta utreds dock inte av

ungdomarna i fokusgrupp 3. Emellertid har de tidigare i samtalet aktualiserat skillnader mellan könen, vilket skulle kunna vara en dimension.

7 Slutsatser och diskussion

Syftet med min undersökning har varit att studera hur ungdomar, som bor i ett samhälle där hedersnormer är närvarande, men som inte nödvändigtvis har egna erfarenheter av hedersrelaterat våld och förtryck, förhandlar om begreppet heder. Jag drar slutsatsen att ungdomarna förhandlar fram en någorlunda enig situerad och situationsöverskridande betydelse av heder där vissa påbud (som att ställa upp för familjen) och begränsningar (som att inte ha pojkvän/flickvän) ingår. Förhandlingen leder däremot till oenigheter vad gäller heders situerade och situationsöverskridande koppling till de perspektiv som gäller kön (oenighet kring graden av påverkan på tjejer respektive killar), religion och tradition. I förhandlingen framkommer en viss osäkerhet kring vad begreppet heder betyder (till skillnad från hedersrelaterat våld och förtryck), vilket jag tar som intäkt för att min undersökning tillgodoser ett viktigt behov (att reda ut begreppets betydelse). I förhandlingen märks också att begreppet är laddat för ungdomarna, då ett av samtalen (fokusgrupp 2) överlag är försiktigt av det explicita skälet att man inte vill trampa någon (osagt om det är någon närvarande eller någon utanför rummet) på tårna, medan ett annat samtal (fokusgrupp 3) utvecklas till ett engagerat meningsutbyte med motsatta åsikter. Försiktigheten kan länkas till Wirdeńs (2002) resultat där ungdomarna tonar ned sina antaganden samt använder villkorsargument. Nedtoningar och villkor kan ses som modala uttryck, vilket liknar hur mina fokusgruppsungdomar använder modala hjälpverb för att uttrycka sannolikhet och villighet då de förhandlar om heder.

I interaktionen godtar alla deltagare mina frågor där heder omnämns, även om några uttrycker osäkerhet kring betydelsen. Där framträder alltså ingen motsvarighet till den könsmaktsdiskurs som ifrågasätter att våldet som hederskoden kan leda till skulle skilja sig från våld i andra patriarkala strukturer (jfr de los Reyes 2003, Bauer m.fl. 2023). Dock vill jag härleda det faktum att explicita uttryck för könsmaktsdiskursen saknas till att Kärleken är fri – Skolveckan tydligt beskriver hedersrelaterat våld och förtryck med just *heder* och inte problematiserar utifrån exempelvis de los Reyes perspektiv. Det finns heller ingenting i mina frågor som bjuder in till just en sådan problematisering.

Även om jag inte har genomfört en variabelanalys av den typ som är vanlig inom sociolingvistik, kan jag i en av interaktionerna (fokusgrupp 3) urskilja hur tjejerna har en mer försvarande attityd gentemot hederskod, medan killarna verkar vara mer öppna mot förändring. Här liknar tjejerna de ungdomar som Kahlin (2008) mötte som kunde förstå sina föräldrars inställning. Skillnaden mellan tjejer och killar i min studie kan läsas i ljuset av Rexvid & Schlytter 2012, där de unga männen, som deltog i ett attitydförändrande projekt efterhand såg mer negativt på kontroll av kvinnors kyskhet. Tjejerna i mina fokusgrupper påtalar att de drabbas värre av heder, men i samtalen framkommer inte att tjejerna ifrågasätter det patriarkala systemet i sig. På så sätt liknar de möjligen de unga kvinnor som Karlsson Minganti (2007) studerar, vilka navigerar mellan feministiska praktiker samtidigt som de på ett värderingsmässigt plan instämmer i ett patriarkalt värdesystem.

Vad gäller kultur, som varit föremål för akademisk och medial debatt (jfr Ekström 2009, Carbin 2010), visar resultaten från min undersökning att ungdomarna nämner kultur ihop med tradition, eller enbart tradition. Jag tolkar detta som att ungdomarna, i de fall de tar upp begreppen, likställer kultur och tradition och att några av ungdomarna ser att kultur och tradition har med heder att göra. Vissa av ungdomarnas påståenden stämmer delvis med den diskurs som menar att begreppet kultur bör vara en del av förståelsen av heder (jfr Ekström 2009). I materialet görs en koppling till araber, som i sammanhanget tolkas som en kulturell gemenskap. Då arabiska också är ett språk kan dock inte en språkgemenskap uteslutas.

Angående religion visar mina resultat att tjejerna är oeniga. En hållning innebär att heder har med religion att göra, med argumentet att kvinnor inte har lika mycket rättigheter som män enligt religionen (och då ej heller enligt hederskoden). En annan hållning är att den som är djupt religiös inte kommer att följa en hederskod utan tvärtom, tack vare sin religion, kommer att undvika hederspraktiker som bortgifte.

Killarna däremot verkar mena att heder inte har något med religion att göra. En av killarna tillstår dock att en pappa som också är religiös ledare kan få fler rykten efter sig jämfört med en vanlig pappa. Sedan tidigare har Svensson (2021) konstaterat att det finns en osäkerhet kring hur religion kan kopplas till hedersrelaterat våld och förtryck, och även mina resultat visar att ungdomarna inte är överens vad gäller en eventuell koppling. I sammanhanget är det intressant att en av tjejerna tar upp islam som »ett exempel», vilket visar att islam, liksom Ouis (2021) skriver, får klä skott för hur genusrelationer och sexualitet problematiseras, samtidigt som uttrycket »ett exempel» faktiskt indikerar att andra religioner

kan vara aktuella, vilket är i samklang med Ouis och även med Persson (2003) om kristna frikyrkoavgångars syn på exempelvis oskuldsnormer. Här kan även Charpentier Ljungqvist 2005 och Baianstovu m.fl. 2019 nämnas, då dessa undersökningar inte enbart koncentrerar sig på islam utan tar upp andra religioner.

Min undersökning anlägger Kamirs (2019) teoretiska perspektiv med hederskod och likvärdighetskod. Jag tolkar resultaten i stort som att ungdomarna diskuterar möjligheter att navigera mellan hederskod och likvärdighetskod och att vissa försvarar hederskoden medan andra ifrågasätter den. Mina resultat visar att en och samma företeelse inom hederskoden kan kläs i olika ord med skilda värderingar, som *försvara sin heder* och *skydda sin familj*. Detta liknar Karlsson Mingantis (2007) resultat om hur döttrar som engagerat sig i islamisk väckelserörelse i olika grad förstår fäders regler som en del av deras omsorg. Mina resultat stödjer Rexvid & Schlytters (2012) undersökning, där unga män i åldern 16–25 tar upp ungefär samma påbud som jag funnit (visa respekt, stolthet och godhet) med en koppling till arabiskans *sharaf*, samt Staaf (2021) som menar att heder handlar om respekt och stolthet. Mina resultat stödjer också Raattamaa Visén & Vogel (2024), som visar hur ungdomar både förstår författaren Elaf Ali (vilket kopplas till att ungdomarna tar en position inom likvärdighetskoden), och samtidigt ifrågasätter henne (vilket kopplas till en position inom hederskoden). En av ungdomarna i föreliggande undersökning beskriver hur man måste göra något, som man också vill göra, för att göra föräldrarna stolta. Hennes resonemang liknar det Cinthio (2021) gör, som menar att vi behöver erkänna svårigheten att dra skarpa linjer kring den fria viljan. Min tolkning är att de påbud som ungdomarna i min undersökning är överens om behöver problematiseras, och att en sådan problematisering sedan kan kasta ljus på det som ungdomarna inte är överens om. Exempel på problematisering är: Att vara snäll – vem ska man vara snäll mot? Att vara respektfull – vem ska man visa respekt? Att ta hand om familj och vänner – vad händer om det att ta hand om familjen och att ta hand om vännerna hamnar i konflikt med varandra? Att göra familjen stolt – till vilket pris? Att ha ett bra rykte – vem avgör vad som är ett bra rykte och varför? En didaktisk tillämpning i undervisning om heder skulle kunna innehålla sådana problematiseringar.

De interpersonella analyserna har gjort det möjligt för mig att både studera själva förhandlingen och de enigheter och oenigheter som ungdomarna uppvisar kring begreppet heder. Men en möjlig kritik mot undersökningen är dess begränsade material. Trots detta märks hur resultaten, vare sig ungdomarna når enighet eller ej, knyter an till samma kategorier som tidigare forskning beskrivit: kön, kultur/tradition och religion. En faktor att problematisera är hur

gruppernas sammansättning påverkade resultatet. Ungdomarna kände varandra, vilket bör ha bidragit till ett tryggt samtalsklimat, men det kan också ha begränsat dem så att de inte helt vågat säga sin mening. Här tänker jag särskilt på hur en av deltagarna inte ville trampa någon på tårna. Ytterligare potentiell kritik kunde vara att undersökningen inte tar hänsyn till ungdomarnas egen religion, etnicitet eller utsatthet av hedersrelaterat våld och förtryck. Men detta faktum vill jag snarare se som en styrka. Genom att avstå från att samla in data om ungdomarnas bakgrund har jag också, i själva fokusgruppsintervjuerna, avstått från att ställa frågor som är personliga och även avstått från att uppmana informanterna att prata om sig själva. De frågor och uppmaningar jag har använt mig av har istället resulterat i att ungdomarna ger generella, resonerande svar, där de ibland ger exempel som handlar om vänner eller folk de känner. Jag menar att så länge vi försäkrar oss om att ett ämne är någorlunda relevant för våra forskningspersoner bör vi språkvetare kunna ställa frågor utan att på förhand kategorisera personerna och enbart relatera svaren till deras personliga utgångspunkter – eftersom språket är gemensamt. Förhoppningsvis kan vi på så sätt få mer allmängiltiga svar än om frågorna hela tiden tar avstamp i forskningspersonernas enskilda upplevelser. Då kan vi anta Svenssons utmaning (2021) att hämta material från ungdomar som inte nödvändigtvis är begränsade utan resonerar kring att frivilligt leva efter hederskod (oavsett egna erfarenheter). Och vi kan även möta Cinthios (2021) uppmaning att förstå rationaliteten och logiken bakom att upprätthålla traditioner, där ungdomarnas förhandling av begreppet heder, inklusive försök att förändra hederspraktiker, kan bidra med ny kunskap.

När jag lämnar skolan efter temaveckan har min initiala bild av heder komplicerats betydligt. För att se komplexiteten har Kamirs (2019) tudelade modell av hederskod och likvärdighetskod hjälpt mig. Med en förståelse för likhet mellan familjer där ett visst uppförande ger gott anseende och ett annat uppförande ger dåligt rykte, och praktiker som sporten, militären och akademien, vilka också bygger på meriter och regler som inte får brytas utan att anseendet får sig en knäck, där likheten alltså består i att de alla följer en hederskod (helt eller blandat med likvärdighetskod), kan vi få nya verktyg att diskutera vad heder är och hur vi kan förebygga dess ibland mycket allvarliga följder.

Litteratur

- Adelswärd, Viveka & Sachs, Lisbeth, 1998: Risk discourse. Recontextualization of numerical values in clinical practice. I: *Text* 18(2). S. 191–210.
- Baianstovu, Rúna í, Strid, Sofia, Cinthio, Hanna, Särnstedt Gramnaes, Emmie & Enelo. Jan-Magnus, 2019: Heder och samhälle. Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar. (Working papers and reports social work 17.) Örebro: Örebro universitet.
- Bauer, Simon, Milani, Tommaso M., von Brömsten, Kerstin & Spehar, Andrea, 2023: Gender equality in the name of the state. State feminism or femonationalism in civic orientation for newly arrived migrants in Sweden? I: *Critical Discourse Studies*. doi: 10.1080/17405904.2023.2228933.
- Björktomta, Siv-Britt, 2019: Honor-based violence in Sweden. Norms of honor and chastity. I: *Journal of Family Violence* 34(5). S. 449–460.
- Bourdieu, Pierre, 1966: The sentiment of honour in Kabyle Society. I: John George Peristiany (red.): *Honour and shame. The values of Mediterranean society*. London: Weidenfeld & Nicolson. S. 191–242.
- Carbin, Maria, 2010: Mellan tystnad och tal. Flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik. Stockholm: Stockholms universitet.
- Charpentier Ljungqvist, Fredrik, 2005: Heder och sexuellt våld. En undersökning av medeltida isländska källor. I: Kenneth Johansson (red.): *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer*. Lund: Historiska media. S. 47–75.
- Cinthio, Hanna, 2021: Oskuldsnormer. I: Pernilla Ouis (red.): *Sexualitet och migration i välfärdsarbete*. Lund: Studentlitteratur. S. 357–393.
- Cinthio, Hanna & Ouis, Pernilla, 2021: »Jag kom till verkligheten nu». Röster från klienter dömda för brott kopplade till familjens heder. I: Pernilla Ouis (red.): *Sexualitet och migration i välfärdsarbete*. Lund: Studentlitteratur. S. 449–475.
- Ekström, Simon, 2009: Hedersmorden och orden. Berättelser om kultur, kritik och skillnad. Göteborg: Makadam.
- Fairclough, Norman, 1992: *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.
- Halliday, M. A. K. & Matthiessen, Christian M. I. M., 2014: *Halliday's introduction to functional grammar*. 4 uppl. London & New York: Routledge.
- Holmberg, Per & Karlsson, Anna-Malin, 2006: *Grammatik med betydelse. En introduktion till funktionell grammatik*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Kahlin, Linda, 2008: Sociala kategoriseringar i samspel. Hur kön, etnicitet och generation konstitueras i ungdomars samtal. Stockholm: Stockholms universitet.
- Kamali, Masoud, 2004: Media, exporter och rasismen. I: Cecilia Englund & Stieg Larsson (red.): *Debatten om hedersmord. Feminism eller rasism?* Stockholm: Svartvitts förlag, Expo. S. 20–41.
- Kamir, Orit, 2019: *Betraying dignity. The toxic seduction of social media, shaming, and radicalization*. Madison, NJ: Fairleigh Dickinson University Press.
- Karlsson Minganti, Pia, 2007: *Muslima. Islamisk väckelse och unga muslimska kvinnors förhandlingar om genus i det samtida Sverige*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Linell, Per, 2011: *Samtalskulturer. Kommunikativa verksamhetstyper i samhället*. Linköping: Institutionen för kultur och kommunikation, Linköpings universitet.

- Milles, Karin, Holmdahl, Jessica, Melander, Ida & Fugl-Mayer, Kerstin, 2018: 'Something that stretches during sex'. Replacing the word *hymen* with *vaginal corona* to challenge patriarchal views on virginity. I: *Gender and Language* 12(3). S. 294–317.
- Ouis, Pernilla, 2021: Introduktion till temat sexualitet och migration. I: Pernilla Ouis (red.): *Sexualitet och migration i välfärdsarbete*. Lund: Studentlitteratur. S. 21–60.
- Persson, Jessika, 2003: Värt att vänta på? Om frikyrko ungdomars syn på sexualitet. I: Thomas Johansson & Philip Lalander (red.): *Sexualitetens omvandlingar. Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer*. Göteborg: Daidalos. S. 47–67.
- Raattamaa Visén, Pia & Vogel, Anna, 2024: Om du hade levt det livet som din pappa ville, hade du ångrat dig då? Analyser av elevfrågor i ett temaarbete om hedersnormer. I: Anders Ohlsson, Anders Sigrell, Paul Strand & Martin Sundby (red.): *Femtonde nationella konferensen i svenska med didaktisk inriktning: Språk och litteratur – en omöjlig eller skön förening? SMDI 15. (Studia Rhetorica Lundensia 8.)* Lund: Lunds universitet.
- Rexvid, Devin & Schlytter, Astrid, 2012: Heroes, hymen and honour. A study of the character of attitude change among male youth with their roots in an honour-based context. I: *Review of European Studies* 4(2). S. 22–32.
- de los Reyes, Paulina, 2003: Patriarkala enklaver eller ingenmansland? Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige. (Integrationsverkets skriftserie IV.) Norrköping: Integrationsverket.
- SCB, 2002: Meddelanden i samordningsfrågor för Sveriges officiella statistik: Personer med utländsk bakgrund. (Riktlinjer för redovisning i statistiken 2002:3.). Solna: SCB.
- Socialstyrelsen, 2023: Hedersrelaterat våld och förtryck. Tillgänglig på: <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/vald-och-brott/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/> [hämtad 21.2.2024].
- Staaf, Annika, 2021: Socialtjänstens hantering av frågor om hedersrelaterat våld. I: Pernilla Ouis (red.): *Sexualitet och migration i välfärdsarbete*. Lund: Studentlitteratur. S. 421–447.
- Svensson, Jonas, 2021: Religion i svensk forskning om hedersrelaterat våld och förtryck. En översiktlig genomgång med förslag på framtida forskningsfrågor. (IMS rapportserie 3.) Huddinge: Södertörns högskola.
- Wirdeñäs, Karolina, 2002: Ungdomars argumentation. Om argumentationstekniker i gruppsamtal. (Nordistica Gothoburgensia 26.) Göteborg: Göteborgs universitet.